

BOOK REVIEW

PELC Milan: *Sibila Katarine Zrinske*. Zagreb: AGM, 2017. 88 s.

Reviewed by **Katarina Novak***

Received: 17 September 2020 • Accepted: 6 November 2020

© 2021 Akadémiai Kiadó, Budapest

Ručno oslikana i rukom pisana unikatna knjiga (u vremenu kad su rukopisne knjige sve veća rijetkost) nazvana *Sibilom Katarine Zrinske* zbir je naizgled površnih pa i lascivnih stihova koji su služili prvenstveno zabavi visoke europske aristokracije u koju se sasvim sigurno ubrajala njihova vlasnica Ana Katarina Zrinska. Ova zbirka pisana je hrvatskim jezikom ozaljskog književnog kruga koji je mješavina svih triju hrvatskih narječja s prevagom kajkavštine. Nagađa se o autorstvu *Sibile Katarine Zrinske* od Petra Zrinskog (Ivančanova pretpostavka – IVANČAN 1906: 50) preko Frana Krste Frankopana (PELC 2017: 30) do pretpostavke Zvonimira Bartolića kako se radi o jednome dijaku, pisaru Petra Zrinskog, no autor je ostao neotkriven (BARTOLIĆ 2004: 164).

Rasprava mađarskog povjesničara Béle Majlátha dokazala je kako je hrvatska *Sibila* rađena po mađarskome predlošku, koji je pak napravljen po poljskome, međutim detaljnije usporedbe dokazuju prilagodbu sadržaja hrvatskoj kulturnoj sredini pa je sadržaj hrvatske verzije u nekim elementima sličniji mađarskome, a u drugim poljskome predlošku (MAJLÁTH 1887). Dimenzija latinske učenosti, očekivanja određenog stupnja latinske učenosti čitatelja kao preduvjeta intelektualnog užitka prisutna je samo u poljskoj verziji, a izostavljena u mađarskoj i hrvatskoj, dok se u sadržajima koji se odnose na kritike kršćanstva hrvatska *Sibila* podudara s poljskom, a u mađarskoj su isti ispušteni. Ima i dijelova hrvatske knjige gatalica koji su jedinstveni i razlikuju se od svih danas poznatih predložaka, što će kasnije biti objašnjeno i oprimjereno. Pelc nije bio upoznat s detaljnom analizom prijevoda gatalica s mađarskog na hrvatski jezik Istvána Lukácsa *Nejasnim mjestima u Sibili Ane Katarine Zrinske* pa je jezična analiza prijevoda izostavljena.

U ovoj knjizi gatalica, ne radi se tek o pučkim gatanjima koja su u to vrijeme čak kažnjiva, već vrlo složenoj društvenoj igri zabavnog, moralističkog i satiričnog karaktera. Igra proricanja budućnosti obuhvaćene 21 pitanjem koje se odnosi na neko područje života, na primjer: Koliko će dugo živjeti na svijetu? Ili: Hoće li se dobro oženiti? Odgovori su se dobivali bacanjem kocaka.

* Faculty of Philology, Vilnius University, Lithuania. E-mail: katarinavz@gmail.com

Nakon prvog bacanja će se dobiti određeni broj upute koja vodi do drugog kompleta od 21 kružnice s kriškama na čijim su obodima bila imena naselja, gradova, kaštela i tvrđava, a u sredini svakog isječka broj sibile i stih s odgovorom. Odgovori na pitanja koje ove proročice daju mogu biti pitijski primjerice u 6. Samijskoj sibili:

Jake si nature, zdrav, frišak zadosti
 čuvaj se jako terbuh naterpati
 Zato hoćeš dugo dugo na svitu živiti
 kako ti sam hoćeš hoće tako biti.

Pelc je ukratko predstavio Katarinu Zrinsku kao jednu od najvažnijih žena hrvatske povijesti i prvu ženu književnicu sjeverne Hrvatske (PELC 2017: 36). Pojavu gatalica u hrvatskoj, zapravo europskoj književnosti prati Pelc od rimskog povjesničara Marka Varona (1. st. pr. Kr.) te njihovog prenošenja u kršćanski svijet preko Laktacija (u. 317.) i njegovog djela *Divinae Institutiones* (Božanske poruke) gdje je navedeno 10 sibila, kojima su u srednjem vijeku pridodane još tri čija su proroštva bila tumačena kristološki, primjerice Tiburtinska sibila razotkrila je caru Oktavijanu Augustu viziju Bogorodice s tek rođenim djetetom na dan Isusova rođenja.

Pelc ide dalje od već utvrđene usporedbe i predložka hrvatske *Sibile* koji vodi mađarskoj, ova pak poljskoj verziji sve do najpopularnije europske gatalice i satiričnih letaka nastalih u vrijeme blisko nastanku *Sibile* (PELC 2017: 40). U uvodu najtraženije europske gatalice Lorenza Spirita Gualtierija (*Libro della ventura, ovvero Libro delle sorti*, 1482.) naznačeno je da je riječ od zabavi, ne ozbiljnom djelu; „...ne da bi ljudi vjerovali sve što oni [tj. proroci] govore, već da se zabave, vjerujući jedino Svemogućemu Bogu“. Sadržajna struktura Spiritove gatalice (ROSENSTOCK 2010), gatalice Katarine Zrinske i svih iz iste skupine slična je: uvodna stranica s drvoreznom prikazom kola sreće s dvadeset natpisa koji definiraju polazna pitanja sudbinske igre (sreća i nesreća, smrt, itd.), na vrhu kola kralj s magarećim ušima na glavi, a u sredini ženski lik Fortune s natpisnim trakama na kojima piše: *Bez prestanka se krećem i Stalnog mjesta ne nalazim*. Zatim stranice s dvadeset vladara antičke i kršćanske povijesti smještene u okvire, po četiri vladara u jednome okviru. Iza su stranice sa simboličkim znakovima (sunca, sirena...), potom stranice sa znakovima planeta, zodijaka i antičkih bogova s odgovarajućim imenima rijeka (u *Sibili Katarine Zrinske* imenima gradova) iza kojih napokon dolaze stihovi – odgovori na postavljena pitanja. „Takve sadržajne usporedbe pokazuju da se tekst hrvatske gatalice i ostalih verzija kojima je izvorni autor poljski humanistički pisac Stanisław Gąsiorek zapravo nadovezuje na kasnosrednjovjekovnu tradiciju koja je objavljivanjem Spiritova djela *Libro dei Sorti* i njegovim prevođenjem, odnosno preradbom u nizu nacionalnih jezika i kultura, dobiva snažnu odskočnu dasku za svoju novovjekovnu popularnost“ (PELC 2017: 41).

Satirični karakter knjige gatalica Katarine Zrinske podsjeća na šaljive i poučne letke kranjskog plemića Johanna Weicharda Valvasora (Janeza Vajkarda Valvozora, 1641.–1693.) u kojima se kritizira odanost igrama i njezine posljedice, u jednom od njih je prikazana *Nadgrobna ploča pokojnog kredita*. U *Sibili* se također satiričkim stihovima šibaju proždrljivost, pijanstvo, lakomost i drugi poroci, primjerice u 28. Agripinskoj sibili:

Na Krajini nimaš nikdar ti služiti,
 Jer budeš ti moral po četah hoditi,
 Hoćeš ondi glavu berzo izgubiti,
 Zbog pijanstva tvoga i još požrličnosti [proždrljivosti].

Pelc primjećuje: „...igra nije bila svrha samoj sebi. Ona je na zabavan način trebala pridonijeti tomu da se gorke pilule istine lakše progutaju i da se loše navike osvijeste i možda poprave uz smijeh“ (PELC 2017: 51).

Milan Pelc je u svome djelu detaljno analizirao ikonografiju *Sibile* usporedivši je sa srodnim prikazima i utvrđujući sličnosti s mađarskim i poljskim (u svim verzijama se radilo o odjevenim ženama s povezom preko očiju) kao i razlike. Samo u *Sibili Katarine Zrinske* Fortuna je smještena u školjku koja drži jedro, s koralnom ogrlicom s križićem, a iza nje je Eros također zavezanih očiju čija je strijela uperena u njenu (Fortuninu) glavu. Pelc smatra kako je ilustrator knjige Katarine Zrinske bio upoznat jednim od najčitanijih tadašnjih priručnika ljubavne simbolike *Amorum emblemata* (1608.) nizozemskog pisca Otta van Veena (Otta Veniusa) u kojem je jedan amblem posvećen upravo Erosu i Fortuni. Značenje i poruka koju je ilustrator time prenosio bilo bi: „S Fortunom stoji i pada vjernost“ (VEEN 1996: 156). I sami stihovi podsjećaju na prizore iz krčmi i kartaških soba, na scene s veselim društvima i parovima u moralno sumnjivim odnosima, na situacije tzv. naopakog svijeta toliko česte u nizozemskom žanr-slikarstvu i grafici Pietera Brueghela do majstora 17. stoljeća (PELC 2017: 33).

Pelc je uspoređujući primijetio kako se likovi životinja u mađarskom i hrvatskom izdanju poklapaju, dok su u poljskoj verziji drugačiji ili ih nema u hrvatskoj i mađarskoj verziji (poput kostura uz pitanja o smrti) (PELC 2017: 75). U likovnim rješenjima prikaza dvanaest proročica u hrvatskoj *Sibili* jedinstvena je odjeća koja samo u hrvatskoj knjizi gatalica oponaša orijentalnu „biblijsku nošnju“ uobičajenu za umjetnost baroka, dok su mađarska i njemačka u srednjovjekovnoj njemačkoj renesansnoj odjeći, odnosno u europskoj renesansnoj odjeći (PELC 2017: 76). Također hrvatske proročice u rukama drže simbole (lovorovu granu, mač, janje – simbole kršćanstva), u živom su pokretu, smještene u otvoreni krajolik što nije slučaj s ostalim inačicama *Sibila* ili *Fortuna*. Nije poznato koji su predlošci poslužili za ikonografiju *Sibile Katarine Zrinske*, no zna se da je Petar Zrinski posjedovao slike 12 sibila u svojoj palači u Ozlju koje su bile na popisu konfiscirane imovine pa Marijana Schneider pretpostavlja da su one poslužile kao predložak (SCHNEIDER 1972–1973: 257).

Zaključit ćemo riječima autora: „U skladu sa svojim karakterom pitijске gatalice *Sibila Katarine Zrinske* ostaje zagonetkom koju će možda razriješiti dobra sreća nekoga budućeg istraživača. No bez obzira na nepotpunost naših znanja o njezinim autorima, ta knjiga ostaje izvanredno zanimljivim svjedokom svojeg vremena...“ (PELC 2017: 83).

LITERATURA

- BARTOLIĆ 2004 = BARTOLIĆ Zvonimir: *Majka Katarina*. Čakovec, 2004.
- IVANČAN 1906 = IVANČAN Ljudevit: *Knjiga gatalica Katarine Zrinski*. *Vjesnik Hrvatskoga zemaljskoga kr. Arkiva* 8 (1906): 42–104.
- MAJLÁTH 1887 = MAJLÁTH Béla: *A sorsvető könyvek és egy ismeretlen XVI. sz. magyar Fortuna*. *Magyar Könyvszemle* 1887: 1–46.
- ROSENSTOCK 2010 = ROSENSTOCK Alexander: *Das Losbuch des Lorenzo Spirito von 1482. Eine Spurensuche*. Weifshorn, 2010.
- SCHNEIDER 1972–1973 = SCHNEIDER Marijana: *Zrinski i Frankopani u likovnoj umjetnosti*. *Historijski zbornik* 25–26 (1972–1973): 251–271.
- VEEN 1996 = VEEN Otto van: *Amorum emblemata, figuris aeneis incisa* (Antwerp, 1608). Aldershot, 1996.

